

מאפיינים מקומיים

בספטמבר 1972 ביצע הח"מ סקרים כלכליים שונים בששה מכפרי המיעוטים השוכנים בבקעת בית-הכרם, היינו בסמוך לכביש עכו-צפת. הכפרים היו (ממערב למזרח): מגיד אל-כרום (מוסלמי), בענה (מוסלמי-נוצרי), דיר אל-אסד (מוסלמי), נחף (מוסלמי), סאג'ור (דרוזי) ורמה (נוצרי-דרוזי).

ד"ר עמיהוד ישראלי

שירותי חנוך

ב-6 כפרי מיעוטים

בגליל

בשולי הסקרים הועלו מספר מימצאים בתחום שירותי החינוך, שיש בהם עניין לעובדי ההוראה במגזר היהודי. להלן עיקרי הדברים:

מקצוע ההוראה מהווה מרכיב חשוב בענף השירותים הציבוריים והקהילתיים בישובי בקעת בית-הכרם בפרט ובמגזר המיעוטים בכלל. הנתונים הארציים למיגזר זה מובלעים בענף השירותים הציבוריים והקהילתיים, כדלקמן: בשנת 1971 — 36.3% מכלל המועסקות סווגו לענף הנ"ל, והיו הן 23.2% מכלל המועסקים (גברים ונשים) בענף זה. חלקו של הענף בחתך התעסוקה הכללי לבני המיעוטים הגיע ל-14.6% בדצמבר 1971. בבקעת בית-הכרם בלט בייחודו הכפר הנוצרי-דרוזי הגדול רמה (א-ראמה) כיון ש-23.9% מכלל מועסקיו עבדו בהוראה ובסיעוד², היינו כמעט פי שניים מהממוצע הארצי למיעוטים.

בניתוח נוסף, שהפריד בין עובדי חוץ ועובדי פנים המתגוררים בכפר רמה, הסתבר כי מישקל המועסקים בהוראה ובסיעוד הגיע ל-32.7% מכלל העובדים בכפר עצמו ול-27.5% מכלל עובדי-חוץ בני הכפר. בהתפלגות כוללת של מספר המורים/ות על ששת כפרי בקעת בית-הכרם נטלה רמה את הבכורה: למעלה מ-60% מכלל המורים שהתגוררו בששת הכפרים השתייכו לרמה.

1. התפלגות המורים המקומיים בכפרי הבקעה (ינואר 1972)

בענה	דיר אל-אסד	מגיד אל-כרום	נחף	סאג'ור	רמה	ס"ה % מוחלט
3.62	9.87	10.85	8.55	6.25	60.86	304 = 100

המקור: סקרנו, ספטמבר 1972.

כתוצאה מכך, הפך מקצוע ההוראה לענף "יצוא", שתפס את המקום הראשון בסולם עבודות החוץ של בני רמה: מתוך 185 מורים שהתגוררו בכפר, עבדו 142 מחוצה לו, היינו 76.8% מכלל המורים. גם במגיד אל-כרום עבדו 1/3 מכלל מורי הכפר (11 מתוך 33) בתעסוקות הוראה חוץ-כפריות. בכפר הדרוזי הקטן סאג'ור נימנו 18 מורים גברים ומורה אחת, ו-9 מהם עבדו בחוץ (3 — במע'אר, 2 — בשפרעם, ו-1 בכל אחד מהכפרים רמה, דיר אל-אסד, נחף ובית-ג'ן) בסך הכל 52.6% מכוח ההוראה שמסאג'ור הרביץ תורה מחוץ לכפר מגוריו.

לעומת זאת, נזקקו כפרים כבענה (42.1%) וכנחף (13.3%) לתיגבור סגלי ההוראה שלהם במורי-חוץ.

תופעה אחרת, שנרשמה בסקרנו ושיש בה עניין, נוגעת לחילופי מורים באותו כפר, כלומר — בעוד שחלק מסויים ממורי הכפר עבדו בחוץ, תוגבר סגל ההוראה המקומי במורי-חוץ. למשל: במגיד אל-כרום נימנו 33 מורים מקומיים. 11 מהם הורו בכפרים אחרים, בעוד ש-20 מורי חוץ, שהיוו 37.7% מכלל המורים המקומיים, באו להרביץ תורתם במגיד אל-כרום, אפילו הכפר רמה, אותו "ייצואן" מובהק של ענף ההוראה, תיגבר עצמו בכמה מורי חוץ, אחד מהם מהכפר הדרוזי השכן — סאג'ור. בדיקה מקפת יותר לימדה אותנו, כי היתה זו תופעה לא בלתי-שכיחה בכפרי הגליל, בבחינת אין נביא (או מורה) בעירו.

גידולו הכמותי של ענף ההוראה בלט בכל ששת כפרי בקעת בית-הכרם בין השנים 1967 — 1972. במגיד אל-כרום הגיעו מימדי הגידול הכמותי ל-106.3% וברמה — ל-88.8%. התחזית הצביעה, לדעתנו, על עודפי היצע לעומת ביקוש. דומה, כי המקצוע ייהפך לבעייתי מבחינת התעסוקה כבר בסוף שנות ה-70.

סיכום הממצאים והתחזית

בענף שירותי החינוך (מגן הילדים ועד לחטיבת-הביניים ועד בכלל) לא צפוי היה מחסור במורים, ונהפוך הוא. דא עקא, שבשנת הסקר (1972) קבענו, כי כמחצית מכלל המורים היו בלתי-מוסמכים. הבעיות העיקריות, שניצבו בענף זה בששת כפרי הבקעה, היו בעיקרן טכניות: נוכח גידול אוכלוסיית התלמידים פתיחת כיתות המשך, והגבלת מספר הכיתות במוסד עד ל-24 — יהא צורך בהקצאת שטחים למיבנים נוספים, במיקום מוסדות חינוך מקצועיים סמוך למוסדות העל-יסודיים לשם שילוב מיתקנים ובהפניית 1/3 לפחות ממסיימי החינוך היסודי לחינוך המקצועי. המישתנה העיקרי בשיקולי התחזית הוא הגודל הצפוי של אוכלוסיית התלמידים. בתיכנון התפתחות המוסדות העל-יסודיים בבקעת בית-הכרם יש להביא בחשבון את המיקום, וכאן נודעת עדיפות לרמה, המאכסנת שני בתי-ספר על-יסודיים — עיוני וחקלאי — עם 21 כיתות ו-728 תלמידים³.

2. חציון שנות הלימוד של גילאי +14 בשנת 1961

רמה	סאג'ור	נחף	מגיד אל-כרום	דיר אל-אסד	בענה	זכרים
7.2	3.0	2.0	5.5	4.4	4.3	
3.8	0.7	0.5	0.6	0.7	0.6	נקבות
5.8	0.9	0.7	0.9	0.8	0.7	ס"ה

המקור: למ"ס — ספר הישובים, חלק 6, מיפקד האוכלוסין והדירור 1961, ירושלים 1966.

לכפר רמה היתה עדיפות ברורה במספר שנות לימוד על פני שאר כפרי הבקעה,

והיתה זו מסורת השכלתית עוד מתקופת המנדט⁴. הממוצע הארצי למיעוטים של שנות לימוד, גדל והולך עם כניסתן של תלמידות למערכות הלימוד והקטנת מימדי הנשירה. תמורות אלה נראו כדלקמן: —

3. עליית רמת ההשכלה במיגזר המיעוטים 1961—75 (באחוזים)

מס' שנות לימוד	0	1-4	5-8	9-12	13-15	16+
השנה 1961	49.5	13.9	27.5	7.6	—	1.5
השנה 1971	34.6	13.4	35.7	14.0	1.9	0.4
בשנה 1975	22.9	12.9	38.0	21.7	3.1	1.4

המקורות: שנתון סטטיסטי לישראל (שס"ל) 1972, לוח כ"ב/1, ע' 575. שס"ל 1976, לוח כ"ב/1, ע' 589.

בשנת הלימודים 1969/70 הסתכמה מצבת מוסדות החינוך בכפרי הבקעה ב-8 גני ילדים, ב-15 כיתות וב-500 תלמידים. בבתי"ס היסודיים נימנו 8 מוסדות, 100 כיתות ו-3,153 תלמידים. בחינוך העל-יסודי נמצאו רק שני מוסדות בכפר רמה עם 21 כיתות ו-728 תלמידים. ס"ה אוכלוסיית התלמידים (בלי גני-ילדים) היותה 24.2% מכלל אוכלוסיית הבקעה. על בסיס נתונים אלה ובהתחשב במקדמי הריבוי הטבעי וההתפלגות הגילאית, נערכה תחזית אוכלוסיית התלמידים ומספר הכיתות לשנת 1985.

4. תחזית לגני-ילדים ולבתי"ס יסודיים לשנת 1985

הכפר	תחזית לגני ילדים			תחזית לבתי"ס יסודיים			תוספת כיתות
	מספר	כיתות	ילדים	מספר	כיתות	ילדים	
בענה	3	6	193	2	4	1000	17
דיר אל-אסד	4	8	254	3	5	1310	16
מג'ד אל-כרום	6	13	380	4	9	1955	30
נחף	4	8	248	3	5	1280	19
סאג'ור	1	2	67	1	1	360	2
רמה	5	10	287	3	8	1485	26
ס"ה	23	47	429	16	32	7390	110

המקור: ב' ברקאי — תוכנית מיתאר לגליל המרכזי / 10, חינוך, 1971.

תוספת הכיתות לגני ילדים בשנת 1985 תהיה בשיעור 68% מעל הקיים בשנת 1969/70. לפי הממוצע הנוכחי של 2 כיתות לגן ילדים, פירושו של דבר בניית 16-15 גני ילדים חדשים, כשבמג'ד אל-כרום וברמה ייבנו 4 גנים חדשים בכל כפר בניפרד. מבחינת הקצאת שטחים ורכישת מיתקני הוראה ואביזרים — חמורה יותר היא התוספת הצפויה של 110 כיתות לבתי-הספר היסודיים בששת כפרי בקעת בית-הכרם. לפי תקן ממוצע של 24 כיתות לבית-ספר אחד, יהא צורך בתוספת של 5-4 מיבנים חדשים בחינוך היסודי. בחינוך העל-יסודי

צפויה תוספת של 20 כיתות בביה"ס התיכון העיוני ברמה, שתחזית תלמידיו נאמדת ב-620 נפש, וכן תוספת של 12 כיתות לביה"ס החקלאי-מקצועי ברמה שתחזית תלמידיו נאמדת ב-620 נפש, וכן תוספת של 12 כיתות לביה"ס החקלאי-מקצועי ברמה, לס"ר משוער של 360 תלמידים, הלומדים בשני המוסדות העל יסודיים באו בשנת 1969/70 מששת כפרי בקעת בית-הכרם וכן מהכפרים כסרא וכפר-סמיע בגליל-העליון.

משיקולים גיאוגרפיים-כלכליים וחינוכיים-מקצועיים מסתבר, כי שילוב מוסדות, כיתות ומתקנים, יכול להיעשות בשני הכפרים הצמודים זה לזה — בענה ודיר אל-אטר, מקום שם פזורות בלאו הכי חלק מהכיתות הקיימות במיבנים שונים שבמיתחמי הכפרים. שני הכפרים הללו מהווים כבר היום יחידה גיאוגרפית רצופה, ועד שלהי 1975 לא היו בהם מועצות מקומיות נבחרות. בעייתו של הכפר הדרוזי הקטן סאג'ור — אינה חמורה. לפי התחזית תיצרך תוספת 2 כיתות לימוד וכיתת גן אחת, ולכן לא נראה שיהא צורך לשלבן במערך החינוכי הגדול של הכפר רמה.

הערות :

- (1) העיבוד לפי שס"ל 1972, לוח י"ב / 10, ע' 313.
- (2) לפי סקרנו לספטמבר 1972.
- (3) 2 בתיה"ס העל-יסודיים ברמה מתוך 47 בתי"ס על-יסודיים ו-2 חקלאיים בכל מיגזר המיעוטים בישראל (1971/72) ר' שס"ל 1972, לוח כ"ב / 5, ע' 578.
- (4) ר' מאמרו של שמעון שמיר — תמורות בהנהגה הכפרית של אר-ראמה, "המזרח-החדש", י"א, תשכ"א, ע"ע" 257 — 241.

פירסומי עזר :

- (1) הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — תכונות דמוגרפיות של תלמידי החינוך היסודי והטיבת הביניים ברשותו המקומיות, מס' 500, בפירסומים המיוחדים, תשל"ג.
- (2) הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — גני ילדים ובתי-ספר ברשויות המקומיות, מס' 505, בפירסומים המיוחדים, תשל"ה.
- (3) הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — החינוך העל-תיכון (לא אקדמי), מס' 515, בפירסומים המיוחדים, תשל"ה.
- (4) הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — המוסלמים, הנוצרים והדרוזים בישראל, מס' 17, מפירסומי מיפקד האוכלוסין והדירור, 1961.